

## Türk Sinemasında Baba Temsili

### Özlem Özgür

Palet Yayınları, Konya, 2018, 193 s.

ISBN: 978-605-2338-52-0

**B**abalık kurumunun erkeklik performanslarının tamamlanmasının kanıtı olarak öne sürülmesini ele alan Özlem Özgür'ün *Türk Sinemasında Baba Temsili* isimli kitabında, Delphi tekniği kullanılarak geliştirilen veri toplama yöntemi ile parametreler oluşturulmuş ve örnekleme dâhil edilen filmlere yönelik uygulama gerçekleştirilerek, nitel değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmada, iktidarın erkekle eşleştirilmesinin belirleyicisi olarak ataerkillik, 'erkeklığın tamamlanabilmesi' için gerekli görülen aşamalar çerçevesinde irdelenmiştir. 'Erkek olmak' için gerekli görülen geçiş aşamaları, yani sünnet, askerlik, iş bulma, evlilik ve ardından çocuk sahibi olup babalık sıfatını kazanma, gelişim sürecinin toplumsal karşılıkları ile ilişkilendirilmiştir. Babalığın, "erkek bir ebeveyn ve onun çocuğu arasındaki biyolojik ve sosyal ilişkiyi ifade eden olgu" olduğu tanımından hareket eden çalışma, Türk toplumunun kültürel yapısındaki baba motifi ile Türk sinemasında baba temsilleri arasında nasıl bir ilişki bulunduğunu ortaya koyma amacını taşımaktadır. Bu doğrultuda kitapta; "Filmlerde babalık temsillerini yeniden üreten temel öğeler nelerdir?", "Filmler baba figürünün geçirdiği değişimlere ilişkin hangi temsilleri sunmaktadır?", "Filmler aracılığı ile babalığa dair temsiller ile ülkenin toplumsal, kültürel ve politik yapısı arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?" sorularına yanıt aranmıştır. Buradan hareketle bu çalışmada, 1960-2014 yılları arasında çekilen ve amaca yönelik örneklem ile seçilmiş filmlerde babalığın temsil edilişi irdelenmiştir.

Sinemanın toplumsal yaşamda yer alan söylemleri temel ve yan anlamlarla perdeye taşımadaki başarısı, başta sosyolojik olmak üzere

birçok eleştiri yöntemi ile çözümlene yapılmasına izin vermektedir. Bu doğrultuda anaakım olsun ya da olmasın kültürel temsillerin sunulmasına aracılık eden sinema filmlerini irdelemek, şifrelenmiş anlatılarla toplumsal yapı arasındaki ilişkinin ortaya konmasını olanaklı kılmaktadır. Bu doğrultuda toplumsal yapıda babalık olgusunun temel belirleyicisinin “evin geçimini sağlamak” şeklinde algılanması, ekonomik iktidarı merkezine alan bir yapı sergiler. Buna paralel olarak babanın “koruyucu olma” özelliği de beklentiler arasına yerleştirilmiştir. Evin geçimini sağlayan ve ailesini koruyan babanın bu yapı karşısındaki kişisel/sosyal beklentisi ise, anne ve çocuklardan talep edilen “itaat” ve “uyum”dur. Bu noktalara hem toplumsal yaşamdaki hem de sinemadaki halleriyle dikkat çekilen kitapta, yıllar içinde gelişen babalık olgusu ile ilgili tanımlar ele alınmış, bu yıllara dair çalışmalardan örnekler verilerek genel çerçeve çizilmiştir. Bu doğrultuda mitolojiden psikanalize birçok alana atıfta bulunulmuştur. Genel olarak; kadın çalışmaları, eleştirel erkeklik çalışmaları, kamusal alan, özel alan, hegemonik erkeklik, mozaik erkeklik, androjen babalık, Couvade Sendromu, Atlas Sendromu gibi kavramsallaştırmalara dikkat çekilmiştir. Bu noktada ataerkil toplum düzenine geçiş ve babalık anlayışının otorite simgesine dönüşmesi, tek tanrılı dinlerde babalık algısı, dünya ölçeğinde değişen toplum yapısı ve babalık kavramı, I. ve II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan babalık krizi ve yeni yüzyılda babalığın ve babaların toplumsal yapıdaki durumu ile ilgili karşılaştırmalar, çalışma içinde yansıtılmıştır.

Özlem Özgür’ün kitabında, Türk toplum yapısında Cumhuriyet öncesi ve sonrasında görülen babalık anlayışına da detaylı olarak yer verilmiştir. Çağdaş erkek imajı ve babalık rollerindeki değişim ile ortaya çıkan sinemasal temsillere değinilmiş, sonrasında yine yıllar üzerinden irdeleme derinleştirilerek, örneğin 1960’lı yıllardaki göç olgusunun toplumsal yapıda yarattığı dönüşümler, siyasal gelişmeler ve arabesk gibi konuların erkeklik üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Ardından gelen farklılaşmalarla, günümüze ulaşan toplumsal yapıdaki erkek ve baba anlayışı, çeşitli yazarların araştırmalarından örnekler çerçevesinde aktarılmıştır.

Kitabın, *Başlangıçtan Günümüze Türk Sinemasında Baba Temsili* bölümü, Nijat Özön tarihselleştirmesine bağlı kalınarak yapılan bölümlenme ile yıllara ayrılan dönemlerde, ülkemizde çekilen filmlerde baba karakterlerinin genel değerlendirmesine yer vermiştir. Söz konusu ilk dönemlerde görülen; vergi yükü, sansür, film yapım mazemelerinin pahalı ve zor elde edilişi, yabancı filmlerin ülkeye yayılması gibi sebeplere dikkat çekilerek, üretim ve seyir üzerindeki olumsuz koşullar hatırlatılmıştır. *Tiyatrocular Dönemi* ile *Sinemacılar Dönemi* arasında kalan yıllardaki baba temsilleri ise, genel olarak “evlatlarını kurtarmaya çalışan baba”, “baştan çıkarılan baba”, “hamile bıraktığı kadından doğan çocuğu kabullenmeyen baba”, “başkasının çocuğunu kabullenen baba” gibi zıt kutupları örnekleyen filmler çerçevesinde genel değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Sinemamızın tarihselleştirmesinde temel olarak, popüler melodram filmlerinin karşısında, yönetmenlerin önemli filmlerini ürettiği ve auteur yaklaşım ile ilişkilendirildiği yılları işaret eden *Sinemacılar Dönemi*'ndeki baba ve babalık temsillerinde ise, *Kanun Namına*, *Vesikalı Yarım*, *Haremde Dört Kadın*, *Gurbet Kuşları*, *Şoför Nebahat*, *Yılanların Öcü*, *Gecelerin Ötesi*, *Susuz Yaz*, *Sevmek Zamanı*, *Kuyu* gibi önemli filmlere yer verilmiştir. Bu dönemde aynı zamanda melodram türünün seri filmlerinde de babalık üzerine filmin öykülerine ve karakterlere yönelik değerlendirmede bulunulmuştur. Burada, *Cilalı İbo*, *Ayşecik*, *Turist Ömer*, *Kezban*, *Küçük Hanımefendi* serileri erkeklik temsilleri açısından incelenmiştir.

1970'li yılların Türk sineması ise, Şükran Esen'in “Karşıtlıklar Dönemi” adlandırması çerçevesinde aktararak, bir tarafta Yılmaz Güney'in *Umut* filmi, Lütfi Ömer Akad'ın *Gelin*, *Düğün*, *Diyet* üçlemesi, Atıf Yılmaz'ın *Selvi Boylum Al Yazmalım* gibi ürünleri karşısında, komedi, arabesk, avantür, seks filmleri furyası ile geniş bir yelpaze çerçevesinde değerlendirilmiştir. Popüler filmlerdeki baba figürleri, *Ah Nerede*, *Mavi Boncuk*, *Bizim Aile*, *Gülen Gözler*, *Neşeli Günler*, *Sev Kardeşim* gibi çok izlenen yapımlar çerçevesinde özetlenmiştir.

12 Eylül darbesinin ardından gelen '80'li yıllar Türk sinemasında ise, genel olarak Nurdan Gürbilek'in yaklaşımıyla "hak etmediği acıya maruz kalan erkeklerin, kendilerini mağdur çocukların yerine koydukları bir dönem" olarak ele alınışına dikkat çekilmektedir. Bu dönem aynı zamanda, erkeklere dair önemli söylemlerin yer aldığı kadınlarla ilgili filmlerin arttığı yılları işaret etmektedir. Bu doğrultuda bölümde, dönemin önemli filmleri arasında yer alan; *At, Adı Vasfiye, Asiye Nasıl Kurtulur, Bir Yudum Sevgi, Teyzem, Fahriye Abla, Muhsin Bey, Sis* gibi filmlere değinilmiştir.

Son yirmi yıllık döneme damgasını vuracak olan önemli bir sinemacılar kuşağının ürün vermeye başladığı 1990'lı yıllar ve ilk on yılı ile 2000'ler ise, genel bir "erkeklik krizi" ve "baba yoksunluğu" olgularına dikkat çekilmesiyle tartışılmıştır. Çalışmada, bu dönem için, *Eşkiya, Tabutta Rövaşata, Yengeç Sepeti, Balalayka, Her Şey Çok Güzel Olacak, Hemşo, Kader, Mayıs Sıkıntısı, Uzak, Babam ve Oğlum, Pandora'nın Kutusu, Hayat Var, Gönül Yarası, Kabadayı, Propaganda, Yumurta, Gözetleme Kulesi, Bir Zamanlar Anadolu'da, Kış Uykusu, Çoğunluk* gibi filmlere yönelik genel değerlendirme yapılmıştır.

Kitabın araştırma bölümünde, Türk toplumunun kültürel yapısındaki baba motifi ile Türk sinemasında babalığa dair sunulan temsiller arasında nasıl bir bağ bulunduğunu betimlemeye yönelik nitel araştırma gerçekleştirilmiştir. 1960-2014 yılları arasındaki her on yıllık dönemden amaca yönelik olarak iki film seçilmiştir. Bu doğrultuda derinlemesine irdeleme yapılan filmler şunlardır: 1960-1970: *Vesikalı Yarım* (Yön.: Lütfi Ö. Akad), *Sevmek Zamanı* (Yön.: Metin Erksan); 1970-1980: *Gelin* (Yön.: Lütfi Ö. Akad), *Aile Şerefi* (Yön.: Orhan Aksoy); 1980-1990: *Teyzem* (Yön.: Halit Refiğ), *At* (Yön.: Ali Özgentürk); 1990-2000: *Yengeç Sepeti* (Yön.: Yavuz Özkan), *İki Başlı Dev* (Yön.: Orhan Oğuz); 2000-2014: *Kabadayı* (Yön.: Ömer Vargı), *Çoğunluk* (Yön.: Seren Yüce).

Araştırmaya katılan sekiz katılımcı ile gerçekleştirilen Delphi turları ile değerlendirme parametreleri oluşturulmuştur. Sonuç olarak 62 parametre saptanmış ve araştırmacılar, seçilen filmleri bu

parametrelere göre incelemişlerdir. Buna bağılı olarak filmlerdeki babalar řu başlıklar altında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir:

- Sosyo-demografik özellikleri
- Annenin konumu ve babanın anne ile iliřkisi
- Babaların kamusal alanda yer aliř biçimleri
- Babaların özel alanda yer aliř biçimleri
- Özel alanda babalara ilişkin semboller
- Babaların aileye ilişkin sorumlulukları
- Ekmek parası kazanan kiřiler olarak babalar
- Kuşaktan kuşağa aktarılan babalık anlayışı
- Babaların boř zaman etkinlikleri ve sosyal aktiviteleri
- Babaların toplumsal cinsiyet rollerini benimseme řekilleri
- Taciz eden üvey baba; babaların zayıf yönleri
- Babaların dini kabul ve yasaklarla iliřkisi
- Babaların sahip olduğu deęerler
- Babaların toplumsal normları uygulama biçimleri
- Babaların duygu ve düřüncelerini ifade ediř biçimleri
- Babaların ailevi sorunlara ürettiği çözümler ve bu süreçte benimsedięi roller
- Babaların aile üyelerinden beklentileri, olumlu ve olumsuz rol modeli olarak babalar
- Evlilik dışı yasak aşk ve babalar; babaların uyguladığı şiddet; babanın maruz kaldığı şiddet
- Meşrulaştırılan-mazur gösterilen baba şiddeti
- řiddete teřvik eden baba
- Babalık rolünü üstlenen ikame babalar

- İkame babayı reddeden kadınlar
- Baba yoksunluğunun yarattığı problemler
- Baba olmayı kutlayan erkekler
- Erkeklerin baba olma durumuna yaptıkları vurgu
- Babanın çizdiği sınırları ihlal ederek erginleşen bireyler
- Babanın otoritesinden kaçmanın yolu olarak babaya benzemek ve baba olmak
- Çocuğun babaya uyguladığı şiddet-babanın katli; anneden kalan boşluğu doldurmaya çalışan babalar
- Toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümlerin baba temsiline yansımaları

Çalışmanın sonunda, başlangıçta yola çıkan varsayımların onaylandığı görülmektedir. Bu doğrultuda; “Türk toplumunda babanın, belirli dönemlerde değişim geçirse de aile içinde her zaman önemli bir figür olduğu”, “Türk sinemasında her dönem baba temsilinin filmlerde bulunduğu” ve “Türk sinemasındaki baba temsillerinin toplumsal yapıda karşılığını bulduğu, bu doğrultuda sinemadaki temsiller ile toplum arasında ilişki olduğu” varsayımları onaylanmıştır.

Çalışma genel olarak değerlendirildiğinde, Türk sinemasının tamamına yönelik tarihsel altyapının oluşturulduğu, konu odaklı örnekler çerçevesinde erkeklik ve babalık temsilleri üzerinde detaylı inceleme gerçekleştirildiği görülmektedir. Türk sinema tarihi boyunca babalık figürünün olumlu ve olumsuz temsillerle filmlerde gösterilmesi, temel olarak ‘ekonomik yeterliliğe sahip’, ‘güvenilir’, ‘koruyucu’ baba temsillerinin olumlanması ve onaylanmasını işaret etmesi şeklindedir. Buna göre, elde edilen sonuçlarda da görüldüğü üzere; erkeklerin baba olması erkekliklerinin ispatı olarak görülmekte, farklı sosyo-demografik özelliklere rağmen benzer babalık anlayışı sergilemekte, ekonomik temelli görev düşüncesi öne çıkmaya devam etmekte, anne ile olan ilişkiler kısıtlı kalmakta ve demokratik olmayan şekilde gelişmekte,

kuşaktan kuşağa aktarılan babalık anlayışının doğruluğuna dair sorgulama yapılmamakta oluşu dikkat çekmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda, Özlem Özgür'ün kitabı *Türk Sinemasında Baba Temsili*, alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için genel değerlendirmeye sahip bir başvuru kitabı niteliğindedir. Kitap, konu odaklı yapısıyla kültür-baba-sinema ilişkisinin anlaşılır ve rahatlıkla yorumlanabilir bir örneğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan, geçmişe ve bugüne yönelik değerlendirmeler ışığında, gelecekte Türk sinemasında gerçekleşecek baba temsillerinde kalıplaşmış rollere ya da olası değişimlere izin verilip verilmeyeceği üzerine düşünce geliştirmek, olanaklı hale gelmektedir.

**Lale Kabadayı**  
**Ege Üniversitesi**